

Յ Ո Յ Ս

Օ Ր Ա Գ Ի Ր

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԻԻ 40 ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ՆՈՅՆՄԲԵՐ 4

Յ Ա Ր Մ Ա Շ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՉԱՐԻԱՓԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՎԵՆԱՅ

—X 1869 — ՌՅԺԹ X—

Օ Ր Ա Գ Ի Ր

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԻԻ 40

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆ

ՍԷՐ ԵՒ ՄԱՐԴԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Վերջին ժամանակի խարդախ եւ անհիմն փիլիսոփայութիւնը երբ հաւատոյ սկզբունքները շփոթեց, եւ ապրտամբեալ Հրեշտակին պէս իւր անմիտ ամբարհաւաճութեան արդիւնքներուն վրայ գոհ եւ զուարթ ակնարկեց, մէկէն ան ալ զգաց՝ թէ իւր վարդապետութեանց առաջները անկատար են : Վարդապետութեանց այն սկզբունքները, որ անընկերական էին, անոնց տեականութիւնը կրնային վտանգել, տեսաւ՝ որ անձնասիրութիւնը բոլոր մարդկային դործոց իբր վարիչ սկզբունք ենթադրելը՝ մարդ մարդու հետ կապակցող ամէն յօդաւորութիւն խղեց,

խորտակեց : Վերջապէս հասկցաւ՝ որ այն ենթադրութիւնը խեղդեց փիլիսոփայութեան մէջ բոլոր այն զգացմունքներն, որոնք միայն խնամակալն են մարդկային սկզբնական տկարութեան եւ կենաց աղետալի չարիքներուն : Փիլիսոփայական դպրոցի կանոններուն այս առանց կեղեի պտուղը տրամաբանական եւ բացարձակ է :

Եթէ մարդոյն վախճանը աշխարհի վրայ պիտի լիննայ, կամ թէ ըսենք, եթէ մարդոյն իմացականութիւնը առ ժամանակեայ եւ եղծանելի դործարանի մը սահմանէն անդին պիտի չանցնի, եթէ ի՞նչ մոռաւոր զօրութիւն որ ունի,

նիւթական ձեւը կորսուելուն հետ պիտի կորսնցունէ , տակաւին անհնար է ուրանալ անհատական եւ սեպհական վախճան մը ինքիւրեն 'ի հարկէ ունենալը : Ապրելը առաջին պայմանն է որուն իմացականութիւնն ինքզինք բռնի պիտի հպատակեցնէ . բոլոր զգայութիւնքն եւ կիրքերը դո՛հ ընելով ապրելն ալ ապրելուն բացարձակ պայմաններէն մէկն է : Այս դրից մէջ , մարդը՝ եթէ իւր մանկութեան ընկերայող պարագայներէն անհանդիստ չըլլայ , կամ իր որբանը շրջապատող ծնողաց եւ ազգականաց նկատմամբ գոնէ հասարակօրէն ումէն չնշաւորաց յատուկ եղած զգացումը չունենայ , թերեւ կըրնայ իւր նմանեաց թշուառութեան անդդայ մնալ : Ընկերական օրէնքներն իրեն իմաց կուտան՝ որ մէկուն ալ չարիք չհասցունէ , օրինաց ընդհակառակէն հետեւած պատուհասից երկիւղով , դիցուք թէ չարիք գործելէ ըզգուշանայ . բայց ի՞նչ բարոյական պարտաւորութիւն կամ օրէնք պիտի ըլլայ՝ որ զինքը բարիք ընելու շարժէ : — Ոչ ինչ — : Ըսել է՝ իր եւ ուրիշին մէջ կապակցութեան դէթ ամենանուրբ թել մը անդամ չմնայ :

Փիլիսոփայութիւնն 'ի հարկէ պիտի ստեղծար այս Գիտնայ խոհաներուն անդիմակալելի յառաջադիմութենէն : Դարման պէտք էր : Ընկերականութիւնը անցնելիք ժանտաժուտ անապատին դրան առջն կանգնած , վրան դըրուած լուծը պիտի կոտրէր , եւ այնպիսի վարդապետութեանց ազդեցութենէն խոր զգուանօք պիտի ապստամբէր : Փիլիսոփայութիւնը մտածեց , առաքինութիւն մը գտաւ , կամ որ աւելի ճիշդն է , գործ մը որոշեց՝ որուն երեւոյթը կամ բռնի նշանակութիւնը առաքինութիւն էր . բայց ակը անձ

նասիրութեան կամ լոկ եսութեան մէջ պիտի ըլլայ , աս ալ մարդուս իրմէն դուրս նմանեաց կամ հաւասարներու նկատմամբ պէտք ըլլալիք պարտքերը կատարելու առիթ :

Այս առեղծուածը լուծած ըլլալու համար անուն մը գտան , և կոչեցին Մարդասիրութիւն (*Փիլանթրոփ*) , որ իրենց խելքով քրիստոնէական Սիրոյ (*Շարիֆ*) տեղ պիտի բռնէ , որպէս թէ մարդկային ազտեղի միութեանց երկնաւոր քառաքինութեան սպիտակ պատմունճան մ' հագցունելը իրենցմէ կախեալ է : Բայց մարդասիրութիւն եւ սէր չեն կրնար իրարու տեղ հասկցուիլ . երկուքն ալ իրենց յատուկ տարբերութիւնն ունին զատ և ուրիշ տպաւորութիւններով , և երկուքին տարբերութեան նշաններն առ այնպիսի հակադիր բեւեռներ կհնային , որոց ծայրամէտ մերձաւորութեան կէտն անհնար է որ գտնենք , ոչ ուղիղ տրամաբանութեան եւ ոչ հաւատոյ բնազանցութեանց մէջ :

Մարդասիրութիւնը *Փիլանթրոփ* , կամ յանձն սկսեալ Սէրոյ գործ մ' է , էապէս մարդուս նիւթականին կապուած արտաքոյ բոլոր օրինաց բարոյականին : Սէրը , ընդհակառակն , բոլորովին անյարգութեան գործ մ' է , որուն վսեմական դասը Աւետարանէն եկած էապէս մարդոյն իմացականութեանը կապուած , և բացարձակ կամ յայտնեալ բարոյականի օրինաց ուժով հաստատուն կեցած է :

Ընդհանուր փիլիսոփայութեան ընկերական վարդապետութեանց վրայ փիլիսոփայութեան մէկ անաչառ ալ նախ մ' ընելով ալ , յանկարծ կտեսնուի Աւետարանի կամ Արօնի վարդապետութեանց զօրութիւնը զուտ մարդկային գործոց վրայ անդամ , և միւսին անհրնարին տկարութիւնը և կաշկանդեալ

վիճակը :

Բարոյականի մը բնութիւնը որոշելու համար, պէտք է դիտել թէ ի՞նչ զգացումէ կծագի, և ի՞նչ իրական նշնայատակի համար կգործուի : Այս երկու դիտելիքնիս ալ անանկ կատարակցութիւն մ' ունին իրարու հետ, այնպէս որ մէկը միւսին որոշիչ նշանն է, և դարձական չըջանով զգացումն զնպատակն և նպատակն զգացումը կըացատրէ : Ուստի ենթադրենք թէ մարդասիրութեան նպատակը մարդիկ լուսաւորելը լլայ, զորս քննելը ծիծաղական է, ենթադրենք՝ թէ ասոր բոլոր նպատակն է աշխարհի վրայ ընկերականութիւնն ապահովել, և փիլիսոփայական երջանկութեան ամենակատարեալ իրականութեան հասցունել : Սակայն բարիք գործելը ոչ թէ միայն անհատական հաճոյից ենթադրութենէն կախեալ չէ, կամ բարձր բարոյականութեան բացարձակ յատկութիւնը անհատի մը սեփականութիւնը չէ, այլ և «նշ» սէրը, ընկերական կարգին մէջ, տրամաբանօրէն պիտի տարածուի շատ մը այնպիսի գործոց վրայ ալ, որոնք «նշ» կախումն չունին : Երբոր մարդասիրութիւնը, օրինակի համար, պիտի սորվեցունէ աղքատ մարդու մը՝ թէ հարստութեան հասնելու միջոցը աղքատութենէ դոհ ըլլան է, ի՞նչ սպեղանի պիտի գնէ այն խորունկ և չարատանջ նախանձու դէմ՝ որով իւր զգացումը կխռովի դիւրութեամբ հարստութիւն ձեռք բերողները անանելուն պէս : Թերևս աս պիտի ըսէ՝ թէ յիշաւի մարդիկ և աշխարհ և ամէն վայելք այս աշխարհի մէջ պիտի վերջանան, և կիպելէ որ ոմանք հանդիստ, և ոմանք անհանդիստ, ոմանք հարուստ և ՚ի վայելչութեան, և ոմանք աղքատ և ՚ի թշուառութեան չըլլան, և սակայն մարդկութեան խիստ սակաւա-

ւոր մասն է որ այն վայելքները իրենց ձեռքին մէջ գրած են, և եթէ առնել ու բաժնել ուզենք ամենուն, թըշուառները խիստ անհամար ըլլալով, անոնց բաժինը գարձեալ քիչ բան մը կըլլայ և զիրենք հանդիստ չընէր : ուստի աւելի լաւ կըլլայ ամէն մարդուն իւր վիճակէն դոհ ըլլալ : Այս անկատար վարդապետութիւնը սրտին անզուսպ և միանգամայն արդար յօժարութեանց սանձ եղաւ. անձնասիրութիւնը բան մը չահեցաւ ասկէց. — ո՛չ երբէք — մանաւանդ ասով ոչ թէ միայն իւր դժուարակրութեանց բեռը չթեթեցաւ, այլ անիրաւ և չարաչար կերպով ինքզինք օրինաց աւելի խստութեան եւ կրից պատերազմի դժնդակ ճակատը անսնելով աւելի պիտի կտաղի և յարձակի ասոր անոր վրայ : Տե՛ս, կըցաւ մարդասիրութիւնն ընկերականութեան սկզբունք ըլլալ. եւ ահա, թէ՛ ինչպէս իւր զգացումն եւ նպատակն օրինաց տրամաբանական ոգին չունի :

Ընդհանառակն, քրիստոնէական փիլիսոփայութիւնը կհրամայէ ամենուն ալ՝ որ իր երկնաւոր կենաց վիճակը բարւոքէ, իւր օրինաց ո՛ր և է դարձական եղանակէն երբէք կասկած չունենալով : Տե՛ս, սէրը մարդասիրութեան հրամայած բոլոր գործերուն կյարմարի, եւ վրան բարձր և խիստ ճոխ նպատակ մ' ալ կաւելցնէ, որ այս աշխարհիս մէջ չէ : Իւր կրօնքը կսորվեցունէ ատել հարստութիւններն և մեր զգայութեանց անհեղեղ և հեշտալի դրուժունքները զսպել : Այս մեծ գաղափարը, եւ իշխանը բոլոր քրիստոնէական գաղափարաց, մարդոյն բաղձանաց կատաղի հրդեհը կշիջուցանէ, և զամէն զգացում դէպ ՚ի բնաղանցական վախճան կվերածէ : Ահա երկնաւոր դեղեցկութեամբ կիտայի, մանաւանդ այն

դործոց մէջ , որոց նպատակը Մարդա-
սիրութիւնը չկրնար զգալ անգամ , որով
հետեւ անոր ներգործութեանց սկիզբն
ո՛վ ըլլալը չգիտէր : Սէրը յուսոյ ժպիտը
շրթանց վրայ բռնելով խաւարին , բան-
տերն ալ կիջնէ , թշուառներուն աղօթ-
քին ձայնակից կըլլայ , յանցաւորները
կմխիթարէ , և մինչև գլխատութեան
բեմը կընկերանայ անոնց ` զորոնք ըն-
կերութիւնը իրմէն մերժած անգութ-
արոյ պիտի մատնէ . թշուառաց ականջին
եւ սրտին առջև հանդերձեալ անկա-
պուտ վայելչութիւնն եւ յաւիտենական
թագաւորութիւնը դնելով հաց կուտայ
դողցես աղքատին , գաւաղան կուրին ,
հանդերձ մերկին , ջուր ծարաւելոյն և
բժշկութիւն հիւանդին : Տե՛ս , այս վսեմ
զգացումներէն ո՛րը՝ որ կտարածուին
ամէն թշուառաց եւ թշուառութեանց
վրայ , կրնայ ըստ փոքու իմիք անձ-
նատիրութենէ յառաջ գալ : — Այո՛ —
պիտի պատասխանէ փիլիսոփայութիւնն
— այո՛ , դուք մարդկան բարիք կը-
նէք այն նպատակաւ՝ թէ անոնց քա-
նիպատիկը ուրիշ տեղ պիտի առնուք ,
և ոչ միայն դէպ ՚ի այնպիսի նպատակ կը-
նկատէք՝ որուն կէտը երկինքն է ըստ
ձեր մտաց եւ աշխարհիս մէջ անըմբռնե-
լի է , այլ և այնպիսի նպատակ՝ որ իւր
մէջ մարդկային կամ աշխարհական յատ-
կութիւն կմնայ , մէկ խօսքով՝ առանց
շահու եւ ակնկալութեան երբէք ա-
ռաքինութիւն մը չէք դործեր , մինչ-
դեռ մարդասիրութիւնը կտախէ՝ որ
առաքինութիւնն առանց շահագիտու-
թեան ըլլայ — : Քրիստոնեայն կպա-
տասխանէ . — Ի՞նչպէս կարելի է աշ-
խարհի մէջ շահ գիտել մեր կրօնքով ,
քանի որ սիրոյ ճշմարիտ հանդամանքը
ինք զինք մոռնալ է : Ի՞նչպէս կարելի
է , քանի որ մեր Աստուածային օրէ-
նըսելին ըսած է , թէ՛ քիսկոյն յախ + ոչ էնչ

գործէ աջ + ո . յորժամ առնէցես ողորմութիւն , թէ՛
հարկաներ քող առաջի + ո , որպէս կեղծաւորքն առ-
նեն ՚ի խղճութեան եւ ՚ի հրապարակ , որպէս զե
գաւառութեան ՚ի մարդկան . ամէն ասեմ յեղ ,
այն իսկ եւ ժառն + նոյա = Այլ եղիցի ողորմու-
թիւն + ո ՚ի ծառուի :

Ըսել է՝ թէ Սիրոյ այս զգացումը
իրեն նպատակ մ՛ ունի , որով զմարդիկ
իրենց բարձր վախճանին կպատրաստէ ,
եւ չթողուր՝ որ անկէ խոտորին . ահա
տրամաբանական և անհերքելի կերպը ,
որով Մարդասիրութեան և Սիրոյ հա-
կառակ նպատակներն կբացատրուին :

Մարդասիրութիւնը այս գաղա-
փարն ունի՝ թէ երջանկութիւնը մարդ-
կային կենաց վախճանն է , եւ թէ
այս վախճանն ալ աշխարհիս մէջ է : Ե-
թէ յասիկայ ճշմարիտ ենթադրենք ,
խոստովանելու կըլլամք , թէ կեանքը
դառն պատրանք մ՛ է մարդկութեան
այն ամբաւ անհատներուն համար , որ աշ-
խարհիս մէջ կտառապին , և չեն կրնար
իրենց երանական վախճանին հասնիլ .
հապա այն անթիւ և անհամար աղգեր՝
որ հիմայ գերեզմաններու մէջ են , եւ
երբեմն խոտամբերութեամբ կամ դը-
մեղակ չարչարանօք մեռան , կամ պա-
տերազմի դաշտը կտորուեցան , և ոչ
որոց մէջ ՚ի հարկէ կային այնչափ ան-
մեղ և առաքինի էակներ , որոց իրա-
ւունքն էր այս աշխարհիս մէջ երջանիկ
ըլլալ , այնչափ մեռելոց , կըսեմ , ի՛նչ
պիտի ընէ ձեր փիլիսոփայութիւնը :
Ո՛հ , ձեր սկզբունքը՝ որ միայն ներկայ
եւ ապագայ մարդկութեան կլերարբերի
ձեր խելքով , և անցեալները իրենց
պատանքին մէջ կմոռնայ , ո՛չ ամաքէն
իւր մարդկային ծաղումը կբացատ-
րէ . . . : Սխալ է ուրեմն « որովհետեւ
արդարութիւն չէ , ոչ Աստուած՝ որ եղա-
կան աղբիւրն է ամէն ներդաշնակու-
թեան , աղբիւր է նաեւ ամէն արդաւ-

թեան :

Ահա այս գաղափարն ունի թէ երջանկութիւնը մարդկութեան վախճանն է , սակայն աւարտը այս աշխարհիս մէջ չէ : Թող այն ներքին երջանկութիւնն եւ անդորր խաղաղութիւնը՝ զոր հոս իւր ոսկորներուն մէջ անգամ կղզայ առաքինին իր պարտքերը ճշգուծեամբ կատարելուն եւ իւր օրերը բարեգործութեամբ նշանաւոր ընելուն վրայ : Բիւրասիայութեան խոստացած երջանկութիւնն այսչափ ալ չէ :

Այսպէս Մարդասիրութիւնն 'ի նպատակ հանրութեան կգործէ : Ահա 'ի նպատակ անհատականութեան , առաջինը տիրաբար եւ բռնութեամբ , երկրորդը՝ մեղմով եւ քաղցր եղբայրութեամբ : առաջինը երջանիկներ ընել

կաշխատի , ըրածը չկայ , երկրորդը ապերջանիկները մխիթարել , եւ ամէն առտն կյաջողի : առաջինը թշուառներուն վայլուն ապագայ մը երազել կուտայ , երկրորդը անոնց բեռը կթեթեցունէ , որ չընկճին : Մարդասիրութիւնը՝ մարդկային իմաստութիւն մ'է : Ահա առաքինութիւն մ'է : մէկը դուստրը մարդկային ամբարհաւածութեան , միւսը շնորհ երկնից արքայութեան :

Այս երկու հակասական վարդապետութեանց թանձրացեալը ընելու համար՝ երկուքն ալ նկարելու է : մարդասիրութիւնը ծերոյ նման , որ իւր ոտքերուն տակը քանի մը հատ ոսկի կը ցանէ , որ ծոցինը չգողցունէ , սէրը աչքը դոց ձեռքը բաց կուսի նման :

ԱԶԳԻՆ ՎՐԱՅ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Այսպիսի ընդհանուր տեսութիւն մը ընող գրչի մը համար բաւական անկողմնակալութիւն եւ աղատութիւն հարկ ըլլալով , կյուսամբ թէ ընթերցողաց կողմանէ մեղադրանաց դատաստանալի տի չընդունիմք՝ եթէ Ազգին վիճակը իր հարազատ պատկերին մէջ ներկայացնելու համար հարկաւոր եղած աղատութեամբ վարուիմք , եւ ոչ ալ չափազանցօրէն դրած համարուիմք , թէ պէտ այնպէս համարուելով հանդերձ դո՛հ պիտի ըլլամք դարձեալ , եթէ այն չափազանցութեանց գոնէ իրական պատճառներ ըլլալուն համոզուին ընթերցողք : Որովհետեւ պատմութիւն կամ ստորագրութիւն մը որչափ ալ չափա-

ղանցօրէն եղած ըլլայ , տակաւին կըրնայ դուշակուիլ՝ թէ այն աստիճան չափազանցութեան տեղի տուող դիպուաւծը ո՛րչափ մեծ եղած պիտի ըլլայ :

Ազգին մէջ հիմայ ամէն բան չափազանցութիւն է : Այն բարեխառնութիւնը կամ միջասահմանութիւնը՝ որ ամէն դործոց , խորհրդոց եւ շարժմանց աղը պէտք է ըլլայ , մեր մէջ հիմայ շատ չյարգուիր : որուն պակասութեամբն ալ շատ անգամ արտակերտն վաղած եմք ու կլաղեմք : Հետեալ բար ներկայ տեսութեանս մէջ եթէ չափազանցութիւն դործած ալ ըլլամք , չափազանցութեանց չափազանցութիւնն ըրած պիտի ըլլամք , ու ոչ այլինչ :

Աղգին ընթացքը աւագ աչօք նկատող մը գիւրաւ կրնայ իմանալ թէ որչափ երազայոյս է լաւագոյն վախճանի մը ակնկալութիւնը, առ որ ուղղեալ կհռչակեն յառաջդիմութիւնն և յետագիւրթիւնը շփոթող կարգ մը անձինք։ Օրինաւորութեան կեդրոնէն աստիճան առ աստիճան կհեռանամք, և կարծես թէ ներքին յամառութիւն մ' ունին իրենք կործանման վիճակը չզգալու։ Ասով ոչ միայն ինքզինքնին կշողոքորթեն, այլ հասարակութիւնն ալ շողոքորթելու ետեւէ եղած են, և ժողովրդեան անընտրող մասը ներկայ ընթացից մէջ ամէն բան իր կրից պատասխանող գրից մէջ նկատելով՝ կսիրէ անոնց մէջ շողոքորթուիլ, և օրինաւորութենէ հեռանալու իւրաքանչիւր աստիճանները, յառաջդիմութեան քայլախիսներ համարիլ։

Թերևս այնպիսեաց առջեւ այս ճշմարտութիւնն հաճելի չըլլայ, սակայն մենք զուրիշը շնորհորթելու նպատակ չունենալով, առանց վայրաքարշ նկատումներու պիտի խօսիմք՝ իրրեւ Աղգին ներկայ ցաւալի վիճակին վրայ զգածեալ սիրտ մը, որուն տխրանքն է իր ճշմարտասէր ընթերցողաց առջև իրաց երկիւղալի վիճակը քողախնդրել և այն պիտի վտանգաւոր համոզումներէ զգուշութիւն կարգալ։

Աղգը հիմայ սահմանադրական ազատութեան մը մէջ բարձր իրաւունք մը կվայելէ, ամէն խնդրոյ մէջ իր բացարձակ կամքը գործադրելի ընելու, որ նոյն իսկ օրինաւորութիւնն է։ Այդ իրաւունքը ձեռք ձգած կէտէն վարչութեան հին ձեւն ալ փոխուեցաւ, և աղիւսակիանաց ժողովը լուծուելով անոր տեղ իր քուէով ընտրեալ պաշտօնէութիւնն հաստատուեցաւ։ Ժողովուրդն իր կամքը գործադրուելէն մեծամեծ ազնկալութիւններ ունեցաւ, և պէտք

էր ունենալ. բայց դժբաղդաբար մինչեւ հիմայ ալ իր կամաց գործադրութիւնը չտեսնելով՝ իր ակնկալութիւնները գարձեալ ակնկալութիւն մնացին։

Մինչեւ հիմայ քանի մը վարչութիւն փոխուեցաւ, բայց եւ ոչ մէկը ժողովրդեան բողոքող մասին համակրութեան կրցաւ արժանանալ, եւ ամէնքն ալ իրրեւ ժողովրդոց կամքը գործադրելու անկարող անձինք համբաւեցան։ Ասկէ համարձակութիւն առած պիտի հետեցունեմք ուրեմն՝ որ կամ ժողովուրդը իր կամքն ինչ ըլլալը դեռ գիտցած չէ, կամ իր քուէն արժանաւոր անձանց տալու ընտրութիւնը մինչեւ հիմայ գործադրած չէ։

Այս թէութիւնները ուշի ուշով քննուեալ առնելով առջի պայմանը խիստ ճշմարիտ կգտնեմք, տեսնելով որ ժողովուրդը շատ անգամ առանձին ու որոշ կամք ունեցած չէ ազգային գործերու մէջ, այլ պարզ հետեւողութիւն միայն իր համարման արժանացած մասնաւորաց կրից և մասհաճութեանց։

Եւ այս պատճառաւ է ահա՝ որ վարչութիւնը շատ անգամ անկարող կըլլայ հասարակաց կամաց համաձայն գործելու, և այս պատճառաւ գարձեալ՝ որ տարապարտուց կրամբասուի իրրեւ անընդունակ մարմին մը։ Աղգին կամքը յարգելու ու գործադրելու։ Վարչութեան նկատմամբ ժողովրդեան մէջ համբաւ առած այս ցաւալի համոզումը այն աստիճան վիշտ պատճառած է Աղգին մէջ պաշտօն վարելու կարող անձանց սըրտերուն, որոնք գրեթէ, ինչպէս գառն է տեսնել, բռնի անտարբերութիւն մը կերպարանելով՝ նզովիւք հրաժարած կերեկն այսօր ազգային գործոց միջամտելէ։ Իսկ այս վտանգաւոր համոզումը ժողովրդեան մէջ տարածելու հզօր միջոց մ' եղած են կարգ

մը Տրեքուներ* . . . :

Ժողովրդեան կամքը բաւական ժամանակէ ՚ի վեր լուսնոյ փոփոխական երեւոյթին կոմանի , որ մինչեւ լրման կէտը անդադար աճման ընթացքին մէջ ըլլալով , հաստատուն վիճակ ու երեւոյթ մը չկրնար պահել . եւ այս յարափոփոխ պայմանին մէջ մեծ անհրճարութիւն կոյ ժողովուրդն իր վարչութեանէն գոհ ըլլալուն , կամ վարչութիւնը անոր կամքը կատարելու ու հաճելու կարող ըլլալուն : Ուստի ժողովուրդն ՚ի զուր կարամտի եւ իշխանութեան պաշտօնէից դէմ ընդհանուր դժգոհութիւններ կ'այայտէ , երբ իր փոփոխական կամքը հաճելու համար աշխարհիս ամենէն խմստուն ու հանճարեղ մտքերն անդամ պիտի տկարանան , ինչպէս մինչեւ հիմայ տկարացած են այնչափ բանիբուն ու խոհական անձինք , որոնք կայսերութեան մը ընդարձակ գործերը կարգադրելու չափ հանճար ու խմստութիւն ունենալով , մի միայն ազդին սահմանաւոր գործոց կարգադրութեան մէջ իբրեւ անկարող անձինք նկատուած ու ամբաստանուած են :

Ժողովրդեան այս վնասակար փո

* Տրեքուները Հռովմայ մէջ ժողովրդեան կողմէն ընտրուած ժողովրդապետներ էին , որոնց գործն էր ձերականի ժողովոյն դրան առջեւ կենալ եւ անոնց խորհուրդները մօտիկ ընել . իրենց բոլոր իշխանութիւնը վէճ բային վրայ էր , որ Առէլէճ ըսել է , որով կրնային ժողովոյն վճիռները փճացնել ու ապարդիւն ընել , եւ ժողովուրդը ձերականաւոր դէմ գրգռելու ալ կարողութիւնն ունէին , ինչպէս որ շատ անգամ ալ կրնէին : Ասոնց օրով ձերականաւոր , աղտուականաց եւ ժողովրդին մէջ ատելութիւնն ու դժտութիւնը պակսած չունէր :

փոխամտութեան պատճառն ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ մասնաւորաց ազդեցութեան տակ իբրեւ գերի ապրելը , որոնց վրայ անդադար վստահութիւն հաստատած է : Իրենց մասնաւոր դիտումներն ունեցող մարդիկ ներկայ ժամանակին մէջ ժողովրդեան ձայնը ամէն բանի մէջ զօրաւոր ու յաղթող ըլլալը նկատելով , հասարակաց օգտին անձնանուէր ձեւանալը ժողովրդեան մէջ վարկ ու ազդեցութիւն ստանալու յարմար միջոց ընտրած՝ յաջողած են միշտ այդ դիմակաւ իրենց դիտմանց նպատակն շարժումն հաղորդել անոր : Ժողովուրդն այս վիճակին մէջ անընտրողութեան մը զոհ գացած է , անխտիր իրեն բարեկամ ճանչնալով այն ամէնը՝ որ իրեն բարեկամութեան ձեռք կերկնցունեն , որ իր օգտին միայն աշխատել կճեւայունեն , որ վնասակար կերպով զինքը կշոգորթեն : Արդ ի՞նչ պէս ազատ եւ հաստատուն կամք կըրնամք սպասել ժողովրդէն , երբ այսպէս մասնաւորաց ազդեցութեան տակ կապրի եւ անոնց կրքերն իրեն կամք կհամարի . եւ վարչութիւնն ի՞նչպէս պիտի լուծէ այդ կամքը՝ որ կրից փոփոխական վիճակին կծառայէ :

Ժողովուրդն իր կամաց վրայ եղած ազդեցութիւնները չզգար եւ իր համոզման յանձնուած իրաց դատաստանն այն ատիճան չուտով կկատարէ , որով շատ անգամ խարուած է եւ չարաչար խաբուած : Իր դատաստանին շուտ ըլլալովէ՝ որ կսիրէ ամէն օր բողբոքել եւ ազգային խորհրդարաններու մէջ իր կամաց եւ իրաւանց ոճիրներ երեւակայել : Այս անվստահութիւնը օրէ օր կըլայրանայ , եւ դրեթէ հիմայ ցաւալի նորաձեւութեան մը կարգը անցած է : Հանգարտութեամբ խորհելու վարժուած սրտեր՝ իրաց այս ատիճան ծայրայեղութեանց

վրայ մտնողքերով կցաւին . կցաւին որ այս հասարակեալ անվտանգութիւնը վերջապէս աղգային խոհրդարանները պիտի ունայնացունէ , և անիշխանութեան յաղթական մտից շաւիղ պիտի պատրաստէ . . . : Ժողովուրդն հիմայ այն աստիճան դժգոհութիւն կզգայ իր սլաշտօնակալաց դէմ , որչափ կղգայր երբեմն հին վարչութեան պաշտօնէից դէմ , և այն Պէյերն ու Էֆենտինները՝ որոնք սահմանադրական աղատութիւնը շնորհեցին աղգին , հիմայ ամենէն կասկածելին ու ատելին անոնք եղած են , որոնց աղգային պաշտօններու մէջ դրուեալն այս աստիճան չեմք հանդուրժեր այսօր . . . :

Չարմանալի է հիմայ մեր ժողովուրդը . դիւրազգած և դիւրափոփոխ բնութեան մը վիճակեալ է , որուն պատճառաւ միշտսահման կէտին վրայ չկրնալով կենալ , անդադար երկու ծայրերը կվաղէ իր բոլոր դատաստանաց մէջ : Ետտ անդամ հապճեպ դատաստանով մը գործի մը օգտակարութիւնն ու փաստակարութիւնը կվճռէ , և գործոյն արդիւնքը տեսնալէն , յետոյ կղգայ խաբուած ըլլալը . երբեմն ալ կենէ այս ոքը գովելի և այն ոքը պարսաւելի կհըրատարակէ , ժամանակ կանցնի , և ահա գովածը կանտրդէ , և պարսաւածը կգովէ , որուն քանի մ'օրինակները նշանակած էր Օւսթրի մեծարոյ Խմբագիրը :

Արդ՝ այս աստիճան դիւրափոփոխ ժողովրդեան մը մէջ ո՞վ կրնայ վտահ ըլլալ թէ մինչեւ վերջը իր վիճակն անկորուստ կրնայ պահել , ո՞վ յանձն կառնու աղգին ծառայելու լծոյն խոնարհիլ , ո՞ր վարչութիւն կրնայ գործել , ի՞նչ օրի նաւորութիւն կրնամք սպասել : Մենք գրեթէ Աթենացոց հասարակապետութեան դարուն մէջ կապրիմք հիմայ . մեր ժողովուրդն ամեն կերպով Աթենա-

ցի ժողովուրդը կյիշեցունէ մեզ : Անոնք ալ դիւրափոփոխ ու դիւրահաւան մարդիկ էին , եւ դատաստանուն մէջ շուտ ու արագ ըլլալու սովորած էին , այնպէս որ իրենց հասարակապետութեան ամենէն օգտակար անձանց վրայ ալ փոքրիկ կասկած մ'ունենալով՝ առանց իրաւը սուտը նայելու անսիջապէս կդատապարտէին , ամենեւին անոր աղգօգուտ վաստակները չէին յիշեր : Սոկրատայ , Փոկիոնի եւ Մելետիագէսի տարապարտ մահը , ինչպէս նաեւ Արիստիդէսի անիրաւ քսորը անոնց հապճեպ դատաստանին ամօթալի պտուղներն եղան :

Այո՛ , Աթենացիներուն ընթացքն ունիմք մեք . տարապարտ կասկածներ կսնուցանեմք մեր սրտերուն մէջ կարգմը անձանց վրայ , և կուզեմք զանոնք աղգային խորհրդարաններէն թքալից մերժել մեր անարդարանալի կասկածներով ու իբրեւ զատ մարմին մտածել , և աղգին միասնական մարմնոյն մէջ բաժանումն մտցունել : Արիստիդէսներու սակաւութեան նայելով թեմիստոկլէսները խիստ շատ են մեր մէջ . . . , ուստի փոխանակ տեսնուած կուսակցութիւնները վերցունելու՝ աւելի ջանք մը կտեսնուի նոր մը ալ աւելցունելու , եւ սակաւութիւն Արիստիդէսներու դէմ խեցեկոյտ վճիռ առաջարկելու , որուն վրայ անշուշտ ապաշաւ պիտի կրեմք : Այս ընթացքը յառաջադիմական չէ . կործանման ընթացքն է , որուն ուժգին թափը խափանելու ոգւով չափ աշխատիլ պէտք է :

Մենք հիմայ սահմանադրական անունը միայն ունիմք ու չէ թէ իրականութիւնը : Ժողովրդեան արհամարհանքը այս կերպով մասնաւորներէ ըսկսեալ վերլուծաբար առաջ դացած է մինչև անոր , գրեթէ զարմանալի թա-

մեր մը ներկայացուցին եղած եմք աչ-
խարհի առջև : Ի՞նչ չա՛հ այնչափ մեծա-
պատ փառաւորութեամբ սահմանադր-
ութեան տարեդարձը հռչակաւ կա-
տարելնէս , եթէ անոր ցոյց տուած շա-
ւիղէն այս աստիճան չեղած եմք : Ուր
է երեսփոխանական ժողովոյ ազդեցու-
թիւնը . սահմանադրութիւնն ի՞նչ կա-
րողութիւն ընծայած է անոր . այս այն
բարձր ատեանը չէ՞ որուն քննութեան
յանձնուած ամէն խնդիր իր վերջնա-
կան լուծումը պիտի ընդունի : Քննեմք
ինքզինքնիս , այսպիսի ժողովոյ մը ազ-
դեցութիւնը ընդունած եմք , յարգած
եմք , զոր սահմանադրութիւնը տրրա-
մադրած է . և ընդհակառակը անոր ու-
րոշմանց հակառակելու շարժումներ
ցոյց տուած չեմք , անոր վճիռները ու-
նայնացունելու աշխատած չեմք :

Սերներկայ ընթացքն աւելի Աթե-
նացոյց յետին ռամկավարութեան՝ քան
մեր տօնախմբած սահմանադրութեան
կալատախանէ , Աթենացոյց մէջ դե-
րագոյն իշխանութիւնը ժողովրդեան
համալսարհական ատենին ձեռքը տը-
ւած էր Սողոն , ուր ամէն քաղաքացի
իրաւունք ունէր մօտելու և իր դիա-
ցածը խօսելու . Այս ատենիս մէջ կո-
րոշուէին կառավարութեան վերաբերեալ
բոլոր գլխաւոր դորձերը , ինչպէս , պա-
տերազմ , հաշտութիւն , դաշնակցու-
թիւն , դատաւորաց ընտրութիւն և այլն
Երաւիւտի ժողով մ' ալ կար , որուն
քննութեան թէպէտ կանցնէր ամէն խըն-
դիր ու առաջին անգամ հոն կորոշուէր ,
սակայն հասարակաց ատեանը ուղերնէ
կընդունէր : Եւ որովհետեւ ամէն իստու-
տարին լրացուցած անձինք կրնային նոյն
ատենին մէջ ատենախօսել և ներկայ խըն-
դերոյն վրայ ժողովուրդը համոզել կամ
տարհամոզել , ուստի շատ անգամ խռո-
վատէր ու լեզուանի ատենաբան մը

կյաջողէր ռամկին սիրտը դողնայ և ծե-
րակուտին խնամով քննած ու որոշած
առաջարկութիւնները ետ թողուլ , ու
հանրական գէշութիւններու պատճառ-
ըլլալ : Սկիւթացի Անաքարսիսը այս
անպատշաճութիւնը տեսնելով էր որ
« կղարմանամ , ըսեր էր Սողոնին , ձեր մէջ
խորհրդը խելացիներուն տուեր էք , իսկ
վերջին վճիռը տալը խենթերուն մնա-
ցեր է » :

Արդ՝ մեր սահմանադրական կառա-
վարութիւնը Աթենացոյց ռամկավա-
րականէն ինչով կտարբերի հիմայ . ա-
նովոր հասարակաց ատեան մը չունիմք ,
ուր պաշտօնապէս ընդհանուր ժողովոյ
որոշումները նորոգելի ըլլան : Բայց ա-
հա հասարակութիւնը առանց այդպի-
սի ատենի մ' ալ ընդհանուր ժողովոյ
վճիռները եղծանելու պատրաստ է .
այն ընդհանուր ժողովոյն՝ որով միայն
կտարբերիմք ռամկավարական Աթենա-
ցոյցմէ :

Պէտք է ուրեմն որ շարժիմք . ա-
տենն է սահմանադրութիւնը ժողովը-
դեան ծայրայեղութեան առջև պաշտ-
պանելու : Սահմանադրութիւնն հիմայ
կրկին կերպով վտանգուած է , մէկ մը
իր տրամադրած կառավարութեան հի-
մին եղող ընդհանուր ժողովոյ ազդե-
ցութիւնը տկարացած ըլլալով , մէկ մը
ալ Աղգին մէջ մասնաւոր խումբեր
ճանչնալու և զանոնք ազդային խորհրդ-
դարաններէն արտաքսելու ցաւալի մի-
տումներ կենալով :

Սահմանադրութիւնն Աղգին մէջ
խտրութիւն չճանչնար , իր ժողովոց սը-
րահները բոց են Աղգին ամէն աստի-
ճանի անձանց առջև . հոն ո՛չ ամիրայ
կայ , ո՛չ պէյ , ո՛չ էֆէնտի , ո՛չ ազնուական
և ո՛չ սոսկական . եղբայրութեան , հայու-
թեան մէջ ամենքը մէկ մար կ'են են :
Սահմանադրութիւնն այդ խտիրները

վերցունելու համար սահմանադրութիւն է , ուստի առանց բացառութեան ալ ամէն աստիճանի անձանց աթու կշնորհէ՝ որ իր պահանջած կատարելութիւններն ունին : Ով որ այս անխտրութիւնը չըզգար , նա թշնամի է Աղգին , թշնամի՝ սահմանադրութեան , թշնամի՝ եւ մարդկութեան . . . :

Եթէ թողումք որ սահմանադրութիւնն այս աստիճան բռնաբարի , եւ իր հիմունքէն դրդուի ծայրայեղութեան առջև , ալ տարախոյս չկայ՝ որ անխիղճանութիւնն իր բոլոր արհաւիրքներով քիչ ժամանակէն իր կատարել յաղթանակը պիտի տարածէ մեր վրայ , եւ այսպէս ղժողովուրդը իր զգացած բռնութենէն ազատող սահմանադրութիւնը միջոց մ' եղած պիտի ըլլայ նոյն բռնութիւնը ժողովրդեան մէջ վերստին դրելու . . . : Գաղղիոյ 1789 ի վիճակը մեծ յարացոյց մ' է ըսածնուս , զոր արդոյ Գրիչ մը ժողովրդեան ծայրայեղութեան վտանգներուն օրինակ բերելով , ըսած է : « Ժողովրդական մասը ծայրայեղութեան ինկածին պէս բռնութիւնը ընկերութեան վերին կարգերէն ելաւ եւ ստորին կարգն անցաւ . բայց բռնութիւնը բռնութիւն էր : Փոխանակ թագաւորն ու աղնուականները ժողովուրդը գլխատելու , ժողովուրդը զանանք գլխատեց » :

Արդէն ժողովուրդը բաւական տուգորուած է ծայրայեղութեան մէջ . մեր լանվութութիւնը զայն աւելի կը զայրացունէ : Հիմայ՝ ինչպէս նոյն արդոյ գրիչն ըսած է , « Սկզբունքը եւ արդամաբանութիւնը շատերու լեզուին վրայ եւ գրչին ծայրն են , բայց քիչերու զանգուաճութեան մէջ » . ուստի

բաւական դժուարութիւն կայ եւ երթալով անկարելի պիտի ըլլայ ժողովուրդն օրինաւորութեան բերել , եթէ հիմակը նէ չսխիւմք : Աթենացիք ալ երբ ռամկավարական ազատութեան մէջ սկսան վարուց ապականութեան մէջ առաջ երթալ , Սողոնի ջանքերը չպսակուեցան անոնց բարքերը չտկելու մասին , որովհետեւ չարեաց դարման տանելու ատենն անցած էր . եւ Սկիւթացին տեսնելով՝ սր 'ի զուր կճգնէր դրաւոր օրէնքներով բնական օրէնքի ոյժ տաւ չարքները զսպել , իր օրէնքները սարդի ոստայնի նմանցուց , որուն մէջ արկարները միայն կբռնուին՝ ըսաւ , իսկ զօրաւորները պատուելով կանցնին :

Մենք մեր աղգին չտկուելուն վրայ դեռ յոյս կրնամք ունենալ . միայն թէ ժողովրդեան համարման արժանի անձինք աշխատութիւն յանձն առնուն : Բայց ամառն , մեր արդոյ Լրագրապետները՝ որոնց անկ է այս աշխատութիւնը , հիմայ իրենց կարեւոր զբաղմունքներն ունին . . . : Ե՛հ , ժողովրդոց ուղղութեան եւ խաղաղութեան յորդոր ըլլալու պաշտօնն ունեցող անձինք եթէ իրարու հետ սոց կերպով իրարուին , 'ի հարկէ իրենց լսող ժողովուրդն ալ իրենց օրինակէն տարբեր պիտի չըդանուի :

Իսկ մենք մինչև հիմայ աղգին վիճակը մեր խոստման համաձայն ազատօրէն ներկայացունելուս վրայ վստահ ըլլալով ընթերցողաց դատաստանին կրսպանմք . թո՛ղ ինչպէս կուզեն այնպէս դատեն . կուզեն չտխաղանցութիւն է ըսեն , կուզեն կողմնակալութիւն . միայն թէ ամէն կրքէ ազատ դատեն :

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

ՏԷՐ ԼՈՅՍ ԻՄ

Ե՛կ տէր , կեցո՛ղմեղ փրկիչ աշխարհի ,
Ե՛կ , այց արա՛ մարդկան՝ աղգի .
Զարթիր , ո՛վ տէր , առ քեղ կանխեմք , և ընդէ՛ր
Ոչ երազես զլոյս մեր :

Թէ մթադնեալ ամպք տխուր զերկնից կամար պատեն արդ ,
Եւ ցաւագին դիշերոյս թուղպք թանձրացան բարդ . 'ի բարդ ,
Ցո՞րչափ ժուժեւ , մինչև ցե՞րք 'ի տուկ տանջիւ անխնայ ,
Ցե՞րք 'ի բանտիս միգատարր անլոյս պնդեմք 'ի շղթայ .
Զարթիր , հայեաց 'ի մեղ տէր , դու թ խանդակաթ ալի 'ի մեղ ,
Աղատութիւն քն յուսամք 'ի մեղսասէր 'ի բանտէս ,
Զջերմագութ սիրոյդ ցոյց մեղ զհանդէս :

Տես տէր , հաստիչ դրնաւ : հայեաց 'ի կիրս բաղմադէմ ,
Տես՝ թէ քանի թանձրամած ունի զաշխարհ մութ նսեմ .
Գութ խնամոց արկ 'ի մեղ , զքոյ զօրութիւնդ զարթո՛ւ , Հայր ,
Եւ պղծալից պաշտամանց յատակեսցի պիղծ տաճար .
Անպաշտելի մեհենից դադարեսցեն խնկարկուք ,
Սեղանք զոհից հաշտարար քեղ ուղղեսցին արաստոյք ,
Քեղ միայն տացին օրհնից ալելուք :

Տես , թէ զբարդ մոլորեալք՝ յորժամ թողեր յերեսաց ,
Կոոց տանին պաշտօն պիղծ , թողին զՏէր զօրութեանց .
Ընկղմեցաւ քոյ անուն յանուանս բազում չաստուածոց .
Եւ է միայն իսրայել , յոք բորբոքի սիրոյդ բոց :
Արագ յայտնեաց առ նոսա թէ դու փրկիչ ես նոցա ,
Եւ չեք այլ ոք բաց 'ի քէն աստուած , Աստուածդ Յակոբայ .
Զոր անխորձ հաներ ձեռացն յԵսաւայ :

Ե՛կ տէր , կեցո՛ղմեղ փրկիչ աշխարհի ,
Ե՛կ , այց արա՛ մարդկան՝ աղգի .
Զարթիր , ո՛վ տէր , առ քեղ կանխեմք , և ընդէ՛ր
Ոչ երազես զլոյս մեր :

Տէ՛ր , ո՛չ արդեօք մօտ ընդ մօտ գայցէ ուխտեալ Մեսիայն՝

Զորմէ երդուար յաջդ ահեղ զիս յաջորդել յաւիտեան .
 Ո՛չ և Յակոբ դուշակեաց յառնել նմա 'ի Յուդայ ,
 Յորժամ զօրհնին հոգեշարժ հեղոյր 'ի գլուխս նորա :
 Մի զլասցես 'ի մէնջ , տէ՛ր , ճեպել զպահ փրկութեան ,
 Յոր միւսանգամ արասցուք մուտ 'ի դրախտին փափկութեան .
 Սուգ առցեն դժոխք , կոծ դիցէ սատան :

Տես , տէր երկնի և երկրի, տես ո՞յր պատկեր կանգնի աստ,
 Եւ ո՞յր անուն պաշտի , ո՛հ , յազգաց յաղանց բովանդակ .
 Յանառաւսիտս անդ հայեաց , և զի՛նչ անդէն յաղեն զոհ .
 Սարսուռ յոսկերս ընթանայ . . . զարիւն մարդոյ հեղուն ո՛հ . . .
 Անտեսեսցես միչև ցերբ , ցերբ ստոք ծառոց կարմրանան * .
 Ոչ այդ արիւն է խաշանց , այլ ճապաղիք պղծութեան ,
 Որ յորդախաղաց վտակօք դնան :

Ե՛կ տէր , կեցո՛ղ մեզ փրկիչ աշխարհի,
 Ե՛կ այց արա մարդկան ազգի .
 Զարթիւր ո՛վ տէր , առ քեզ կանխեմք , և ընդէ՛ր
 Ոչ երագես զոյս մեր :

Աղէ՛ , լու՛ր մեզ , Աստուած մեր , ցոյց զտեղիդ հանդստեան .
 Ուր հաճեսցիս ընդ պատարագս հանեալս յուխտից 'ի սեղան .
 Փոխան զոհից պղծութեան զոհք մատուցին ուղղալից ,
 Եւ 'ի սեղան կնդրկիդ խնկեսցին բոյրք ազօթից :
 Հռչակ զքէն երթիցէ ընդ քառածագս աշխարհի ,
 Զքեզ և եթ ծանիցեն աստուած , Աստուածդ իսրայելի ,
 Ամենայն մարմին քեզ ակնկալցի :

Կանգնեցից քեզ տաճար սուրբ՝ հրաշիցդ յայտնի ոտնկայ ,
 Ուր կացցեն ոտքդ երկնաճեմ , յայտնեսցին փառքդ Յակոբայ :
 Այլ եկեսցեն ժամանակք , յայց եղանել պատկերիդ ,
 Եւ հարթյատակ անկցին ո՛հ , որմունք , հիմունք տաճարիդ .
 Եւ նորագործ կանգնեսցին հրաշաղարդեալ քեզ տաճարք ,
 Հոտոտիլ քեզ և անդ նո՛ր 'ի խունկ յարծաթի բուրուառ .
 Եւ անդ քոյ պաշտօն տեսցէ միշտ վառ :

ՅԱԿ. ԱՐՇԱԿ ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ

Աշակերտ ժառանգաւորաց Ուսումնարանիս

* Զի գտանէր ազգ՝ որ արեամբ մարդոյ ներկանէր զոստո ծառոց :

Ո Ր Ո Վ Ա Յ Ն Ա Խ Օ Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Այլ եւ այլ անձանց զարմանալի յատկութիւններէն մէկն ալ փորէն խօսիլն է, որ որովայնախօսութիւն կըսուի, եւ շատ անգամ այս յատկութեան ձեռքն է՝ որ հին ատենները քուրմերը իրենց չափաւորաց պատգամներ որոտալ կուտային. կրկենային արձանին քովը եւ ուղածնին ըսելով՝ կարծել կուտային ադէտ ժողովրդեան թէ քարէ կամ վայտէ արձանն է խօսողը, եւ անով այն քարերուն ու փայտերուն աստուածային պատիւներ կընծայէին. Թէ եւ քուրմք ասկէջ զատ ուրիշ շատ հընարքներ ալ ունէին, զորոնք ուրիշ ատիւ կրացատրենք, բայց զիսաւորը եւ ամենէն աւելի յաջողութիւն գտնողը որովայնախօսութիւնն էր, եւ պղտիկուց լաւ կկրթէին այսպիսի յատկութիւն մը ունեցողը:

Արդ որովայնախօսութիւնը ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ ձայնի ուղղութեան անստուգութիւն մը տալը. Թէ որ տասը հոգի կարգաւ շարուին հանգարտ եղանակի մը եւ իրարու ետեւէ խօսին, իրենց ձայնին ուղղութեանը մէջ ամենեւին տարբերութիւն մը չկրնար գտնուիլ. Թէ որ մարդ մը եւ տղայ մը քովէ քով կեցունենք, եւ մարդը տղուն ձայնին նմանցունէ, առանց իր դէմքը կամ պոկունքները շարժելու, անշուշտ պիտի կարծենք թէ տղան է խօսողը, թէ եւ իրարմէ բաւական հեռաւորութիւն ալ ունենան. մանաւանդ երբոր տղան աւելի խաբելու համար իր գիրքը եւ ձեւերը շրջաւորաւ խօսքերուն յարմարցունէ. Այս երեւակայութեան ազդեցութիւնը այնչափ շօրաւոր է՝ որ եթէ մարդու մը

քով էշ մը դրուած ըլլայ՝ որ բերտնը բանայ եւ գլուխը շարժէ մարդուն զըրուցած խօսքերուն համեմատ, աւելի կհաւատցուի որ էշն է խօսողը քան թէ բերանը դոց եւ դէմքին գծերը անայլալակ մարդը. թէ որ մեր ուշագրութիւնը մարմարիոնեայ արձանի մը վրայ ուղղեալ ըլլայ, կամ ուրիշ որ եւ իցէ անշունչ իրի մը, ուսկից ձայներ լսելու կսպասենք, կըխաբուինք, եւ ձայները այն անշունչ բաներուն կուտանք: Երեւակայութիւնը աւելի շօրաւոր կըլլայ՝ եթէ խօսող մարդը իր բնական ձայնը փոխէ եւ կենդանեայ ձայնին նմանցունէ եւ կամ տարօրինակ ձայներ հանէ, եւ վերջը թէ որ դիպուածով իր բնական ձայնովն ալ խօսի, դարձեալ կկարծեն՝ թէ այն ձայնը կենդանիէն կամ անշունչ բանէն կուգայ:

Երբոր ձայնին ուր տեղէն գալիքը արդէն գիտենք եւ կսպասենք, այն առան երեւակայութիւնը խիստ դիւրին կըլլայ, թէ եւ նմանցունողը իրօք խօսողէն շատ հեռի ըլլայ. Օր մը, կըսէ պատմագրին մէկը, մարդ մը տեսայ որ քնար մը ունէր ձեռքը եւ զարներու ամէն ձեւերը կընէր, սակայն չէր զարներ, այլ իր բնական ձայնը քնարի ձայնին կնմանցունէր, եւ ասով բոլոր ունկընդրաց աչուրները նուադարանին վրայ կհաստատէր, որով ամենեւին չէին կարծեր թէ ձայնը մարդուն բերնէն կուգար, այլ քնարէն: Սովիլ Քարեյ որ քամիի ճեղքէ մը չլման ձայնին նմանութիւնը խիստ լաւ կընէր, կըսէ դարձեալ նոյն պատմիչը, շատ անգամ սրճարան

ներու մէջ գաղտնի ձեացուցած ժամանակ ամէն մարդ կելլէր նայելու թէ արդեօք պատուհանները լաւ դռնուած են թէ չէ, և անոնք որ չբաղկուր ձեռքերնէն թողուլ չէին ուղեր, գլխարկնին գլուխնին կքաշէին և մէկ կողմէն զգեստներնուն կոծակները անցունելու կսկսէին։ Այս վարպետութիւնը թաաւրոններու մէջ սովորական է, վասն զի երբոր ճարտար գուսան մը բաղաւ ձայն է, աշուրներովու պուկունքներով երգելու ու այլ և այլ կերպերով՝ ձեւեր կընէ, մինչդեռ ուրիշ մը, որ չը տեսնուիր, իր տեղը կերգէ։ Այնպէս բնական կերպով կընեցկայացուի այս խաբէութիւնը որ փորձ ականջն ու աչքըն իսկ կխաբուի։ Թէ և քիչ մը վերջը կխմանայ, բայց՝ իրզարմանայ թէ ի՞նչպէս երեակայութեամբ խաբուեր է սկզբան։ Ասոր իմացուելուն պատճառն ալ այն է՝ որ իրօք երգողը և ձեացունողը իրար մէջ շատ հեռու կըլլան, և երեակայութեան առաջին ազդեցութիւնը անցնելուն, ձայնին ճշմարիտ ուղղութիւնը յայտնի կըլլայ, մէյ մ' ալ որ երբեմն կեղծ երգողը ձայնին համեմատ շարժում չը կընար ընել, և այն ժամանակ ուշագիւր հանդիսատեսը ալ խաբուիր։

Որովայնախօսութեան շատ ներկայացումներու մէջ, արուեստաւորը միշտ երեսը ծածկելու կ'ջանայ, պատճառ մը բռնելով։ Բայց ճարտար որովայնախօսները, բաց երեսով կ'զործագրեն իրենց արուեստը։

Որովայնախօսութիւնը իրեն յստակութիւնը կ'իրանցունէ, երբոր՝ փորէն չհանէ իր ձայնը, թէ և սառագիւ ձայնը փորէն չելլէր, այլ իւր որովայնի շրջերուն զօրութեամբ կ'ոկորդէն կը հանէ առանց շարժում մը ընելու իրեն դժադրութեանը վրայ, և այսպէս ուրեմն կը կարծուի թէ փորէն կըլսուի

մինչդեռ ձայնը ուղղակի կ'ոկորդէն կելլէ։ Ոմանք կըսեն թէ կարելի չէ որ, որովայնախօսք առանց իրենց դէմքին վրայ շարժում մը ցուցնելու իրենց մէջէն ձայն հանեն։ Բայց որովայնախօսք կհաստատեն թէ մէկը կատարեալ որովայնախօս ըլլալու համար առանց իրեն չըթանցը յայտնի շարժման պէտք է որ խօսի։ Բայց սակէ, ստոյգ է որ ճարտար որովայնախօսք այս ներքին կաբողութիւնը ի գոյժ կըդնեն։ Շարեւաբայն, Պ Սէն — Ժիլի և Լ ուղովիկոս Պրապանի որովայնախօսութեան պատմութեանցը մէջ կըսէ որ, Պ. Սէն — Ժիլ որովայնախօսութիւն ըրած ժամանակը մեռածի պէս էր, այնպէս որ իր գիմացը վրայ ամենեւին պզտի շարժում մը չէր ըլլար։ Ահաստատէ նաեւ թէ Պ. Պրապանին կերպարանքն ալ չէր փոխուէր եւ առանց շարժման պըռկունքները միշտ գոյ կ'մնային։ Պ. Ռիչան որ ուշագրութեամբ գիտեր է Պ. Ֆիթճէմս որովայնախօսը, կըսէ որ, իր որովայնախօսութեան ժամանակը, որովայնին վերնակողման վրայ սաստիկ ձգտում մը կար եւ ներսէն սաստիկ նեղութիւն կ'իրէր ըրած ժամանակները։ Բայց ճարտար որովայնախօսները, որոնց մէկ քանին խաղերուն անձամբ ներկայ դռնուած եմ, իրենց վրայ բնաւ շարժում եւ ոչ ալ նեղութիւն մը չցուցնէ զատ, մինչեւ անդամ այնչափ հանդարտ տեսեր եմ զիրենք որ եթէ մէկը չգիտնայ թէ անոնք որովայնախօս են, ամենեւին չը կարծեր թէ ձայնը իրենցմէ է ու իրենքն խօսողը, մանաւանդ որ մէկ հոգին հազար հոգիի ձայն միանգամայն կհանէ գրեթէ։

Ճարտար որովայնախօսի մը մարդկային մտացը վրայ ըրած ազդեցութիւնը աւելի մեծ է քան զուրիշ ձեռք

նածունքները , որոնց առանձին տեղ մը , գործիքներ ու գաղտնի ընկերներ պէտք է' , և իրենց բոլոր կարողութիւնը ձեռնածութեան մէջ կը պարունակուի : Ընդհակառակն որովայնախօսը՝ մինչև գերբնական յանձնարարութիւններ ալ կրնէ : Իրեն անթիւ հոգիները ամէն տեղ իւր քովը կրնայ կանչել ու ժող վել . թէ՛ դաշտերու մէջ , թէ՛ քաղաքացի մէջ եւ թէ՛ մասնաւոր սենեկի մը մէջ . վասնզի թէ՛ եւ այն իրեն հետ բանակցող անձինքներն աներևոյթ են , բայց ունինդրաց երեւակայութեանը մէջ այնպէս ներկայ են որ ուրուականի կերպարանօք ալ երևան անկէց աւելի աղդեցութիւն չեն կրնար ընել անոնց վրայ :

Այս երեւակայութեան գաղափարը մը տալու համար , ճարտար որովայնախօսներու ստոյգ ներկայացումն երէն մէկըանին յիշենք :

— Գաղղիացի համեմատաճառ մը փոթորկի ժամանակ վանք մը ապականեցաւ ուր կրօնաւորները մեծ սուգի մէջ էին իրենց մէջէն գերյարգելի եղբայր մը մեռնելուն համար : Մինչդեռ յուզարկաւորութեան աղօթքները կրնէին գերեզմանին քովը , կարծես թէ յանկարծ ձայն մը եկաւ տանիքէն , որ իրենց աղօթից դադջութեանը վրայ կը դանդաճէ վտանգի զինքը քաւորան կըձգէր : Այս գերբնական գէպքին լուրը մէկէն բոլոր քաղաքին մէջ տարածուելով , բոլոր ժողովուրդը եկեղեցին վազեց : Նընջեցելոյն ձայնը դարձեալ սկսաւ իր ողբը և յանդիմանութիւնները . բոլոր կրօնաւորները ծուներ դրին և ուխտեցին որ անկէ վերջը ուղղեն իրենց յանցանքը , ու ի խորհրդէս ապշմամբ երգեցին . նոյն ժամանակ ննջեցեալը իր դոհունակութիւնը յայտնեց իրենց ջերմեռանդութեան վրայ : Վերջը մեծաւորը զե-

ղեալ սրտով մը առնաբանութեան սկըսելով , կշտամբեց արդեան սկեպտակախոսութիւնը որ տեսիլքները կուրանայ . ու վերջը ահուգողով թաղեցին ննջեցեալը վախելով որ չոլայ թէ դարձեալ բան մը ըսէ : Վերջը խաբեբան խիստ դժուարաւ հաւատացուց իրենց՝ իր ըրած խաբէութիւնը :

— Անգամ մը Փարիզու գիտութեանց թագաւորական ճեմարանէն կազմեալ ընկերութիւն մը , հետը բարձրաստիճան անձինք Սէն — Ժէրմէն եկան Պ. Սէն — Ժիլ որովայնախօսին ներկայացումները տեսնելու համար : Այցելութեան բուն՝ բայց դաղանի նպատակը իրենց մէջէն տիկնոջ մը համար էր , որ կկարծէր թէ երկնային հոգի մը կարմտերը , եւ կուղէին իրեն անհիմն դատարար ջնջել : Երբոր բայց ճաշի նըստեցան , հոգին տիկնոջ հետ խօսիլ ըսկըսաւ , այնպիսի ձայնով մը , որ երբեմն վերէն՝ իրենց գլխուն վրայէն կուգար , երբեմն վարէն ոտուքնուն տակէն եւ երբեմն ալ խիստ հեռուէն . երկու ժամու չափ հոգին այս կերպով տիկնոջ հետ խօսակցելէ վերջը , տիկնոջ այնչափ համալուեցաւ իւր գաղափարին վրայ , որ խիստ դժուարաւ ետթիւնը հասկցուցին :

— Ուրիշ որովայնախօս մը , Լուդովիկոս Պրապան , որ Փրաչիսկոս Ս.ի սենեկապետն էր , իրհանձարը իրեն համար խիստ շահաւոր կերպով գործածեց : Ասիկա գեղեցիկ և հարուստ օրիորդի մը հետ ամուսնանալ կուզէր բայց անոր ծնողքը մերժեր էին զինքը իբրեւ իրենց գերդաստանին անպատշաճ մէկը : Օրիորդին հօրը մահուանէն վերջը , Լուդովիկոս , անոր որբեալի ամուսնոյն այցելութիւն մը ըրաւ , և ներս մտնելուն պէս , խեղճ որբեալին իր վախճանեալ ամուսնոյն ձայնը լսեց , որ բար-

ձըր ձայնով այսպէս կըսէր իրեն . մեր աղջիկը **Լուդովիկոս Պրապանին** տուր , հարուստ և բարի բնութեամբ մարդ մ' է . առնելով զայն մերժելուս համար հիմա քաւարանին մէջ սարսափելի տանջանքներ կըկրեմ : **Որբեւայրին** այլայլած չկրցաւ դէմ կենալ և խօսք տուաւ որ ըսածը պիտի կատարէ , ու իր խօսքին վրայ կեցաւ ալ , և իր միտքը իմացուց **Լուդովիկոսին** :

Բայց որովհետեւ մեր որովայնախօսը դրամի ալ պէտք ունէր հարսնիքի հանդիսին ծախուցը համար , միտքը դրաւ խաբել նաև **Պ . Քօռնին** , որ ծեր սեղանաւոր մ' էր **Լիանի** մէջ , և վաշխով ամբաւ հարստութիւն դիզած էր : **Այս** սեղանաւորին հետ տեսութիւն մը ընելու ժամանակ սկսաւ ռատանաներու , ուրուականներու և քաւարանի տանջանաց վրայ խօսիլ . ու քիչ մը լուծենէ վերջը իրեն հօրը ձայնը լսել տուաւ իրեն , որ քաւարանին մէջ իրեն թշուառ վիճակին վրայ կըդանդատէր , և կաղաչէր իրեն որդւոյն որ իրեն տանջանքները թեթեւցունէ **Լուդովիկոս Պրապանին** ստակ տալով որ երթայ **Տաճկներէն** դնէ գերի բռնուող քրիստոնեայները : **Սեղանաւորը** սարսափած յաւիտենական կերպով իր դատապարտուին ալ լսեց , եթէ իր մեղքերը չքաւէր . բայց սիրտը այնպէս կապուած էր ոսկիներուն՝ որ քիչ մը բան տուաւ , և որովայնախօսը ստիպուեցաւ նոր այցելութիւն մ' ալ ընել տալու : **Այս** անգամ ո'չ միայն սեղանաւորին հայրը , այլ իր բոլոր մեռեալ ազականները իրենց հօգուոյն օգնութեան կանչեցին զինքը . և այնպիսի սրտաբուշ գանդատներ ըրին՝ որ սեղանաւորին սիրտը շարժեցաւ , և տառը հազար սկուգ տուաւ որովայնախօսին որպէս զի քրիստոնեայ դերինէր դնէ **Տաճկներէն** : **Երբոր** սեղանաւորը իմացաւ խաբէութիւնը այնչափ ցաւ զգաց որ մեռաւ անկէ :

Իննևտասներորդ գարուն որովայնախօսները իրենց արուեստը խիստ կատարելագործած և իրենց նախորդներէն շատ գերազանցած են : **Առանց** երեսնուն ջղերը շարժելու , միայն որովայնի և կոկորդի ջղերու զօրութեամբ խօսելու հանճարներնէն զատ , այս վարպետները իրենց ձայնը ուղածնուն չափ հռուէն բերել կուտան և կարծել ալ կուտան թէ առջևը խոջողոտներ կան :

Այս որովայնախօսները բանակցութիւն ալ կհաստատեն , և կատակերդութիւններ ալ կներկայացնեն , նաև ամբօխի մը աղաղակներուն ու ձայներուն ալ կընմանցունեն , զանազան ձայներ միանգամայն հանելով : **Բաց** ասկէ այնպիսի իշխանութիւն մը կըանեցնեն իրենց ջղերուն վրայ որ երեսնուն մէկ կողմը կլինդայ , մինչդեռ միւս կողմը կուլայ : **Մէյմը** բարձրահասակ նուրբ և մելամաղձոտ կցուցնեն իրենք զիրենք , մէյմ՝ ալ կըտկարանի կամ ծառի մը ետեւէ միանգամ անցնելէն վերջը , սաստիկ գէր , և կարծես թէ գիւրութենէն նեղութիւն ալ կկրեն քալելու :

Այսպիսի որովայնախօսներ հիմա բաւական շատ կան , և իրենց այս յատկութեան համար ալ ուրիշ բանմը չըսուիր բայց եթէ բնական ձիրք մը աւրուեստով կատարելագործած :

ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՄԱՆԱՆԱՅՆ

Մանանայն որ Աստուած Խորայեւ լացուց տուաւ անապատին մէջ, խիստ բնական կերպով աշխարհիս բարութեանց օրինակն է :

1. Մանանայն անձանօթ էր . ուրովհետեւ երբոր Խորայեւացիները առջի բերան այս ցորենի պէս բանով բոլոր դաշտերը ծածկուած տեսան , վրանին սատիկ ապշութիւն մը ինկաւ , եւ ի բարու կհարցնէին , «յ» է՞ն է . այս Եւրայեցիներէն հարցումէն էր որ՝ Մանանայ կոչուեցաւ այս ցորենը : Նոյն պէս մէկը կրնայ գոչել աշխարհիս բոլոր բարութեանց համար , «յ» է՞ն է : Պատանին՝ որ կըսկսիք աչքերնիդ բանալ , եւ նկատել աշխարհիս վրայ ցըրուած առարկաները , ձեր զգայարանաց ազդեցութեանը համեմատ մի գաւառէք զանոնք , Ատենքէք աշխարհի մէջ մեծութիւնք , փառք , եւ հաճոյքներ , ձեր սիրտը այս առարկայից կապելէ առաջ զանոնք ճանչցէք , եւ հարցուցէք , «յ» է՞ն է : Հարցուցէք զայն ձեր հինաւորաց ծնողաց , եւ խմաստուն առաջնորդի մը , հարցուցէք զայն մանաւանդ ձեր լուսոյ Հօրը , որպէս ղի այն բարութեանց հանգամանացը եւ գործածելու կերպին մէջ չխաբուիք : Շատ մարդիկ պիտի տեսնէք որ այն բարութեանց ետեւէն կլապեն , եւ անդադար կաշխատին զանոնք ձեռք բերելու եւ գիշերու համար : Ընդհակառակն պիտի տեսնէք զուրիշներն ալ , որ կարհամարհեն այն բարութիւններն , որ կլախեն անոնցմէ եւ կթողուն զանոնք : Ասոնք ալ տեսնելուդ պէս

դարձեալ հարցուցէք , «յ» է՞ն է , «յ» է՞ն է : Կոչայ , որոհման եւ բնական այս զանազանութիւնը :

2. Մանանայն ճերմակ ցորեն մ' էր , բիւրեղի պէս թափանցիկ եւ փայլուն : Աշխարհիս բարութիւնները այս հանգամանքը ունին , փայլուն եւ շլացուցիչ են , բայց իրենց պայծառութիւնը զձեզ չմոլորցնէ , եւ զանոնք ստանալէ եւ գործածելէ առաջ միշտ հարցուցէք , «յ» է՞ն է :

3. Մանանայն երկինքէն կուգար : Աշխարհի բարութեան տուողն ալ Աստուած է : Աստուած է որ երկիրս ըստեղծեց , իրեն հրամանաւն է որ երկիրը այնչափ էակներ , ծաղիկներ , մետաղներ , եւ հարստութիւններ առաջ կբերէ : Աստուած է որ մարդկանց մէջ սատիճաններ հաստատած է . ինքն ըրած է թէ թագաւորները , թէ պետութիւնները , թէ մեծերը , եւ թէ երեւելի մարդիկները , ու ինքն է որ անոնց պատիւ տալ կուտայ : Նոյնպէս ինքն է որ ըրած է աղքատն եւ չքաւորը , տղէտն ու անհանճարը , եւ զանոնք իրենց խոնարհութեանը եւ անարդութեանը մէջ կհոգայ : Վերջապէս Աստուած է երկրի վրայ գտնուած բոլոր հաճոյից արարիչը , ինքն է որ ձեր մարմնոյն զգայարանք , եւ հոգւոյն ալ կարողութիւններ պարգեւած է զանոնք վայելելու համար : Այս առաջին ճշմարտութիւնը զձեզ երկրորդի մը կառաջնորդէ , այն է թէ Աստուած այս բարեբարութիւնները ստեղծելու ատեն՝ նպատակներ եւ դիտաւորութիւններ ունեցած է , որոնց պէտք է դուք ինք

զինքնիդ յարմարցնէք , եւ օր մը ինքը ձեզմէ հաշիւ պիտի ուղէ այս բարութիւններն ինչպէս գործածելնուդ համար . պիտի քննէ թէ այս բարութեանց գործածութեանը մէջ դուք ըզձեզ յարմարցուցած էք իրեն օրինացը , կամ թէ զանոնք անարգած էք : Ուստի եթէ այս բարութիւններէն մէկ քանիներուն գործածութիւնը ձեզի արգիւտած է ձեր հաւատարմութիւնը փորձելու համար , պէտք է հրաժարիք անոնցմէ . եթէ կան անանկներ ալ ուրոնց գործածութիւնը կանոնաւորած է , պէտք է իրեն հաստատած կանոնները պահէք , եւ զձեզ զդատութեան , արդարութեան եւ սիրոյ սահմանին մէջ բռնէք , զորոնք պատուիրած է ձեզի . եւ այնպէս չապրիք՝ որ պէս թէ այս բարութիւնները պահելու , ստանալու եւ վայելելու ժամանակնիդ տէր մը ունեցած չըլլայիք , եւ թէ՛ իբրեւ թէ ամէն բան ձեզի թոյլ տուած ըլլար :

4. Մանանայն խիստ պղտիկ ցօրեն մ' էր , որով աղէկ կնշանակէ աշխարհիս հաճոյից , մեծութեանց եւ բարութեանց փոքրիկութիւնը : Աշխարհայիններուն ըրած գովեստներովը մի՛ դատէք այն բարութիւնները , այլ աւելի անոնցմէ քաղած հաճոյքներովը : Հարցուցէք անոնց եւ ի մօտոյ քննեցէք , եւ այդ բարութիւնները աւելի փափաքով աւառատութեամբ վայելցնելուն մէջ մէկը չէք գտնար որ գոհ ըլլայ :

5. Մանանայն անցաւոր բարութիւն մ' էր , այսինքն անապատին մէջ ճամբորդութիւն ըրած ժամանակնին խորայնլացիքը կերակրելու համար էր , մինչև որ աւետեաց երկիրը մտնէին . անկէ ետքը անոնց ալ մանանայ պէտք չէր : Նոյնպէս ալ աշխարհիս բարութիւնները մեզի տրուած են այս անապատին , այս

կենաց պանդխտութեանը մէջ՝ մեր պիտոյքը հոգալու համար : Բայց մահը՝ որ մեր մուտքը պիտի ըլլայ ՚ի յաւիտենականութիւն , ուրիշ բարեքներ կը պարունակէ իր մէջ , ուրիշ փառք եւ ուրիշ բերկրութիւն : Աշխարհիս բարութիւնները մեզի ոչինչ պիտի ըլլան անկէց վերջը , եւ թէ՛ անդգամաց ձեռքէն պիտի ելլեն , որ իրենց սիրտը անոնց կապած են , եւ թէ՛ իմաստուններուն՝ որ զանոնք անարգած են , եւստուծոյ կամաց համեմատ գործածած են :

6. Մանանային չափը իւրաքանչիւրին համար որոշուած էր : Իւրաքանչիւրը ամէն օր պէտք էր անկէ չափ մը ժողվէր : Անոնք որ անյազութեամբ աւելի կը ժողվէին , օգուտ մը չէին ունենար , որովհետեւ տուններնիւ երթալուն պէս իրենց պատուիրուած չափէն աւելի չէին գտներ : Աշխարհիս բարութիւններն ալ իւրաքանչիւրին համար այս կերպով որոշեալ է , եւ այս չափը իւրաքանչիւրին իրեն վիճակին պիտոյից համեմատ է . եթէ ամէն մարդ Ստուծոյ որոշած չափը պահէր , բարութիւնները իրենցմէ կաւենային , եւ ոչ ոք կարօտութեան մէջ կիչնար : Բայց ի՞նչ բանի կը ծառայէ ազահին գանձեր գիղելը , աւելի՞ կուտէ : Ո՛չ , այլ շատ անգամ քիչ : Ի՞նչ բանի կը ծառայէ փառասիրին իրեն այնչափ պատիւներ յաճախելը . անով աւելի՞ գոհ ու աւելի՞ պատուաւոր կըլլայ : Ո՛չ , այլ շատ անգամ անով աւելի անհանդիստ ու աւելի անարդ : Ի՞նչ բանի կը ծառայէ հեշտասիրին այնչափ հեշտութեանց ետեւէ կիչալն եւ անոնց անձնատուր ըլլալը , աւելի երջանիկ , ի՞նչ ամ աւելի քաջագո՞ղջ կըլլայ անոնցմով : Ընդհակառակն շատ անգամ աւելի տկար եւ անձեռնհաս կըլլայ այն անմեղ եւ չափաւոր հաճոյքները վայելելու , զորոնք կրնար վա-

յերեւել :

7. Մանանայն հսկողութիւն և աշխատութիւն կը պահանջէր : Արեւու ծագումէն առաջ պէտք էր զայն ժողվել, պէտք էր աղալ թրել, եփելու հաց չինել : Ծուլութենէն յառաջ եկած կարօտութիւնները վշտակցութեան արժանի չեն : Աշխատանքէ՛ք, յոյսերնիդ : Աստուծոյ վրայ դէք, և հացը երբէք ձեզի չպակօիր :

8. Մանանայն ապականացու էր, և մինչև երկրորդ օրը պահել ուղողները միւս օրը բոլորը ապականեալ և բոլորովին որդնոտած կը գտնէին : Տըլ գրիտ օրինակ աշխարհիս բարութեանց անհիմն ըլլալուն : Որդերը, աւագակները, ձախորդութիւնք, մարդկանց անարդարութիւնը, օգին անբարեխառնութիւնը, եղանակաց խառնակութիւնը միլիօնաւոր յանկարծական պատահարներ զմեզ միշտ կղրկեն այն բարութիւններէն՝ որոնց վրայ մեզի կերեւի թէ կրնայինք ապահով ըլլալ :

9. Մանանայն անապական էր դանաղան պարագայից մէջ : Ուրբաթ օրը երկու չափ կժողուէին, մէկը մինչև շաբաթ կպահուէր առանց ապականելու, որովհետեւ շաբաթ օրուան՝ այսինքն սուրբ հանգստեան օրէնքը պահելու համար կժողվէին : Մովսէս մանանայէն չափ մը տապանակին մէջ գրաւ Աւետեաց երկիրը տանելու համար, որ

պէս զի խրայեղացեաց նկատմամբ Աստուծոյ բարութեանց մէկ յիշատակը ըլլայ, և իրեն բարութեանց յիշատակը անդադար գրգռէ իրենց սէրը և վրատահութիւնը : և այս չափ մը մանանայն բնաւ չապականեցաւ : Աւետեաց երկիրը և շաբաթական հանգիստը երկընքի և յաւիտենականութեան օրինակ էին : Աշխարհային բարութեանց գործածութեան զանազանութիւնը ըստացուածոց բնութիւնը և յատկութիւնը կփոխէ, և որչափ ապականացու ըլլան՝ անապական կընէ, որչափ անցաւոր ու կորստական՝ անանցանելի կընէ, և որչափ ժամանակաւոր՝ յաւերժական կընէ : Երանի անոր, որ այս սքանչելի և երկնային գաղտնիքը չի գործ դնել գրիտէ :

Վերջապէս մանանայն դանաղան համ ունէր ուտողներուն յատկութեանցը յարմար, այնպէս որ ոմանց համար անհամ և զգուելի էր, և ուրիշներուն ալ անուշահամ և հաճելի : Այսպէս աշխարհիս բարութիւնները՝ ըստ իրենց այս կենաց մէջ գործածութեանը՝ յաւիտենականութեան մէջ ոմանց դժկամակութիւն և ծանրատաղտուկ դատնութիւն պիտի պատճառեն, և ոմանց ալ անպատում բերկրութիւն :

Թարգմ. Ի Գաղղ.

Ա. ԱՌՈՒԱՐԻ ՈՍԿԱՆԵԱՆ

Աշակերտ Ժառանգաւորաց Ուսումնարանի

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ ԱՄՓԻԹԵԱՏՐՈՆԻՆ ՄԷՋ

Գ Ա Ջ Ա Ն Ա Մ Ա Ր Տ Մ Ը

Ափրիկէի մէջ ըստ սովորութեան՝ բարձր աստիճաններու վրայ ցիցեր հաստատուած էր, եւ անոնց վրայ ալ ոսկեզօծ նիզակներ, որոնց ծիրանեգոյն շղաշատեռներ կապուած էին մետաքսեայ եւ ոսկեղէն հանդոյցներով:

Այս պարզած շղաշատեռները հանդիսատէսներուն վրայ ընդարձակ եւ բոլորչի վրան մը կկազմէին, որոնց անդրադարձ փայլուն ցոլմունքները բոլոր այն Ափրիկեցի գէմքերուն վրայ կենդանի գոյն մը կուտային, որ իրենց եռանդուն եւ դիւրոյցող ընաւորութեանը կատարելապէս կհամաձայնէր:

Արկէսին վրայ բաց էր, եւ անկէ իջնող լուսոյ շառախղները՝ Ագրիպպասին ամենադիւց մեհենին գմբէթէն իջածին նման * ամեն կողմ հաւատար կը տարածուէին, այնպէս որ յափշտակեալ աչքերէն բան մը չէր վրիպէր, ո՛չ սիւները, ո՛չ արձանները, ո՛չ պղնձէ եւ ոսկիէ անօթները, եւ ո՛չ այն փայլուն ագամանդները՝ որոնցմով կշողային կանանց եւ մանկամարդաց կուրծքերը:

* Ամենաբնիկ մեհենը Հռոմայ անուանի եւ հոյակապ շէնքերէն մէկն է, Ակադիոնի պատերազմէն վերջը Արիստան գաշաին մէջ Ագրիպպաս Օգոստոսի փեսան շինեց, եւ փրէմիսդիւր Արամազդայ, եւ բոլոր աստուածոց նուիրեց զայն, ուստի կոչուեցաւ Ամենաբնիկ մեհեն:

քերը:

Վաթսուն հազար հանդիսատէս նստելու տեղ գտած էին, եւ ուրիշ վաթսուն հազար մ'ալ կրկէսին բոլորը կլծախառէին, եւ իրարու այնպիսի անորոշ աղմուկներ կարձակէին՝ որ ո՛չ կատաղութիւննին յայտնի կըլլար եւ ո՛չ ուրախութիւննին, Ամփիթէատրօնը նաեւ մը կնմանէր, որուն մէջ ալիքները մտներով՝ մինչև վերնայարկը լեցուած ըլլան, եւ դուրսի ալիքներն ալ կողբուն զարնելով մունչելով խորտակուին:

Ահագին մունչին մը՝ որուն յաջորդեց ամբօխին աղաղակը, իմացուց վաղրին գալուստը, վասնզի բացած էին դառադիղը:

Արկէսին մէկ ծայրը՝ աւաղին վրայ մերկ մարդ մը տարածուած էր, այնչափ անդորր կերեւէր բազմութեան յուզմանցը հակառակ, որ գրեթէ քնացածի պէս կը ցուցնէր ինք զինքը, եւ մինչդեռ վաղրը պարապ կրկէսին մէջ անհամբեր ամեն կողմ կը յարձակէր իր սպասած որպէս ձեռք բերելու, անիկայ արմկան վրայ յեցած՝ իր քնէն ծանրացած աչքերը որպէս թէ կը գոցէր, նման հնձողի մը՝ որ ամառ ցորեկուան մը տաղակալի աշխատութիւններէն յոգնած կը պառկի ու քնոյ կսպասէ:

Այն ատեն աստիճաններէն բազմութիւն ձայներ խաղի վերակացուէն կը խնդրեն՝ որպէս զի մարդը վաղրին մօտեցնեն. որովհետեւ կամ վաղրը զայն

տեսած չէր կամ զայն հանգարտ տեսնելով արհամարհած էր : Արկէսին վերա կացունները ամբոխին կամաց հնազանդեցան , և երկար նիզակներու սայրասուր ծայրերով ըմբշամարտը դըրգուեցին . բայց անիկայ անոնց նիզակներուն հարուածները զգալուն պէս , մէկէն ոտք ելաւ սոսկալի ձայնով մը , որուն պատասխան՝ սարսափով մը մը ռնջեցին ամփիթէատրօնի բոլոր այրերուն մէջի փակուած գազանները . և զինքը վերաւորող նիզակը կորզելով բռնողին ձեռքէն՝ երկու կտոր ըրաւ , և մէկը վերակացուն գլխուն նետեց՝ ու գետին տապալեց , և միւս երկաթապատ կտորովն ալ իր վայրենի թշնամոյն դէմ դնաց :

Ըմբշամարտը ոտք ելլելու ատեն հանդիսատեսք երբոր աւազին վրայ իր մեծայաղթ հասակին ձգած սուռէրը տեսան , զարմացման շնչին մը բոլորեցաւ ամբոխին մէջ :

Բազմութիւնը դո՛հ էր , վազըրը և ըմբշամարտը իրարու յարմար ախոյեաններ կգատէր . . .

Այն միջոցին ըմբշամարտը յամրաքայլ առաջ կերթար՝ երեւմն կայսերական օթեակին կողմը դառնալով և իր բազուկները վհատեալ կերպով մը վար ձգելով կամ նիզակին ծայրովը հողը փորելով , զոր քիչ ատենէն արիւն լուայ պիտի ընէր :

Որովհետեւ , ըստ սովորութեան , պատժապարտք պէտք չէին զինեալ ըլլալ , քանի մը ձայներ աղաղակեցին , « գաղանամարտին զէնք չըլլա՛ր » , գաղանա-

մարտը առանց զէնքի՝ . . . Բայց անիկայ շողացնելով իր ձեռքը բռնած նիզակին կտորը , և զայն բազմութեան ցուցնելով « եկէք , առէ՛ք » կըսէր ամփոխ բերնով , գունատ շրթունքներով և բարկութենէն գրէթէ խղզուած բիրտ ձայնով մը : Սակայն ձայները շատնալով վեր վերցուց գլուխը , պտրտցուց աչքերը բազմութեան վրայ , և արհամարհանօք մը ժպտեցաւ , և ձեռքերովը դարձեալ խորտակելով այն զէնքը՝ զոր իրմէ կպահանջէին , կտորները վազրին գլխուն նետեց , որ այն միջոցին սեան մը խարսխին դիմաց իր ակռաները և ճիւղները կսրէր :

Ահագանին զգալուն պէս դարձուց գլուխը , և իր թշնամին ոտքի վրայ կայնած տեսնելով կրկէսին մէջ՝ մէկ ցատկելով մը անոր վրայ յարձակեցաւ , բայց ըմբշամարտը մինչև գետին ծռելով խաւսեցաւ , և վազըրը մռնչելով քանի մը քայլ անդին գլորեցաւ : Ըմբշամարտը ելաւ , և չորս անգամ նոյն դործողութեամբ իր վայրենի թշնամոյն կատաղութիւնը ՚ի դերե հանեց . վերջապէս ա՛լ վազըրը յամրաքայլով մը եկաւ իրեն վրայ՝ աչքերը կայծակնացայտ , ագիւհանդուն , լեզուն արդէն արիւնաթաթաւ , ժանիքները ցուցնելով և ունչքը երկնցունելով , բայց այս անգամ ալ իր յարձակումն ՚ի դերե ելաւ , և ըմբշամարտը մէկ ցատկելով մը անդին տնցաւ ՚ի ծափահարութիւն ամբոխին , զոր կռուոյն յողդողդութիւնը բաւական յուզած էր :

Վերջապէս իր կատաղի թշնամին երկար ժամանակ յողնեցնէին ետքը , աւելի ամբոխին տուած քաջալերութիւններէն գրգռուած՝ քան թէ պատերազմին գանդաղութիւններէն , որ առաջ շատ անհաւասար կերէնար իրեն , անվհճեր քաջութեամբ մը կանկ

* Գաղանամարտիկները՝ Հոսովայեցւոյ մէջ , կրկէսին կատաղի գաղաններուն դէմ պատերազմելու համար սահմանուած մարզիկներ էին :

առաւ ըմբշամարտը ու գիմակալեց , և վազըը շնչասպառ վազեց դէպ 'ի իրեն կողմը ուրախութեան մունչմամբ : մը : Չարհուրանաց կամ թերեւ նաև ուրախութեան ձայն մը փրթաւ մէկէն բոլոր աստիճաններէն , երբ կենդանին իր թաթերուն վրայ կանգնելով՝ ըմբշամարտին մերկ ուսերուն վրայ դրաւ իր ճիրանները , եւ գլուխը երկնցուց զանիկայ լափելու համար . և ահա ըմբշամարտը գլուխը մէյ մը ետեւ տանելով , եւ իր փայտ կտրած երկու բազուկներովը կենդանւոյն թաւարծի պարանոցը բռնելով՝ այնպիսի ուժով մը սեղմեց առանց թող տալու , որ վազըը ըստի պոկեցաւ իր ունչքը շոկել , եւ բոլոր ուժովը քիթը վեր վերցունել իր թուքերը քիչ մը օգհասցնելու համար , որուն մնւածը ըմբշամարտին ձեռքերը գոցեր էին դարբենին աքցաններուն պէս :

Ըմբշամարտը զգալով այն ատեն իր ուժին արեան հետ պակսիլը այն զօրաւոր ճիրաններուն տակ , կը կրկնէր իր ոյժը՝ դործը կարելի եղածուն չափ շուտով լմնցնելու համար , որովհետեւ կռիւը երկարելով՝ բազդը իրեն դէմ պիտի դառնար : Ուստի իր երկու ոտքերուն վրայ կայնելով՝ և բոլոր ծան

րութեամբը իր թշնամոյն վրայ իյնալով՝ որոյ ոտքերը այն բեռին տակ ծալլուեցան , ջախջախեց անոր կողերը , և խորտակեալ կուրծքին այնպիսի ձայն մը հանել տուաւ՝ որ փրփուրի և արեան հեղեղներով հանդերձ ելաւ իր սեղմեալ կոկորդէն : Այն ատեն ըմբշամարտը յանկարծ կէս մը ելլելով , և իր ուսերը ազատելով՝ որուն մէկ կտորը գաղանին արիւնաթաթաւ ճիրաններուն մէջ մնաց , մէկ ծունկը կենդանւոյն ողեսպառ կուրծքին վրայ դրաւ , և յաղթութենէն կրկնուած ուժովը ճնշելով զայն՝ վայրկեան մ' ալ գաղանին իր տակը թաւալիլը ղգաց , և տեսնելով որ վազին չղբը տկարացան , գլուխը քիչ մը վեր վերցունելով՝ ինկաւ դարձեալ աւաղին վրայ՝ որկորը կիսաբաց և վրփուրով լեցուն , ահռանքը սեղմած և մտրած աչքերով :

Մէկէն ընդհանուր ծախահարութիւն մը ելաւ , և ըմբշամարտը՝ որուն ոյժը յաղթութեամբ աւելի զօրացած էր , ոտք ելաւ , և բռնելով կենդանւոյն անհեղեղ դիակը՝ հեռուն նետեց զայն իրրեւ ծառայութեան հարկ մը՝ կայսերական օթեակին առջև :

Թարգմ. ի Գաղղ .

ՅԱԿ. ԶԱՅՐՄԱՅՐ ԱՅՎԱԶԱՆ

Աշակերտ Ժառանգաւորաց Ուսումնարանիս

—*—

— Ինքզինք դովող մարդէն օտարներու համար գովութիւն մի սպասեր :

— Անձնագով մարդիկ նախանձոտ կըլլան , և օտարին վրայ զրուցուած գովութիւնները չեն սիրեր լսել :

— Նախանձոտին հաճոյ մարդիկը

միշտ չողովարարներն ու հացքատակներն են :

— Նախանձոտին հակառակութիւնները դադրին անհնար է՝ քան ի որ իր նախանձու առարկան բարեւաւութեան մէջ կտեսնէ :

Տ Գ Ի Տ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Տգիտութիւնը մարդոց անբնական վիճակն է , և մթութեան քող մ' է որ կծածկէ մեր միտքը և սկզբնական մեղայ մնայուն հետեանքն է . որովհետեւ սկզբնական սրբութեան մէջ տըգիտութեան խաւար չէր կրնար ըլլալ :

Տգիտութիւնը մարդոց մէջ այնչափ չարիքներ առաջ կբերէ , որչափ բարիք չկրնար ըլլալ աշխարհի մէջ . և այնչափ մաքր կուրացուցած ու կանխակալ կար ծիքներու տակ սահմանափակ կաշկանդած է , որ շատ անգամ ուղիղ դատաստան մ' ալ ընելու չափ կարողութիւնը թողուցած չէ անոնց գոնէ հարկաւոր ու պարզ պարագայից մէջ : Տգէտ մարդիկ միշտ ծիծաղելի կըլլան իրենց համոզմանց մէջ , որոնց վրայ հաստատուած են իրենց դատմանց ուղիղ չըլլալուն համար : Հետեւեալ պատմութիւնը լաւ օրինակ մը կրնայ ըլլալ ազգա մարդոց վիճակին , որ Արիստոյի մէջ ճանապարհորդող անգղիացի մը պատմած է :

Ասիկայ օր մը պանդոկին մէկին մէջ իրեն սեղանակից սև (առապ) մը ունեցեր է : Սևը տեսնելով որ սեղանին վրայ խորոված հաւեր կան , հարցուցեր է պանդոկապետին թէ արդեօք հաւ են թէ ագաղաղ , վասնզի թէ որ ագաղաղ ըլլան , բնաւ չեմ կըրնար դպչիլ , ըսեր է : Այս հարցումը անգղիացւոյն հետաքրքրութիւնը արթնցունելով հարցուցեր է թէ ի՞նչ վրաս կըլլայ իրեն աքաղաղ ուտելէն . — շատ մեծ վրաս , պատասխան տուեր է սևը . վրասն զի , ասոնք խիտ անիծեալ կենդանիներ են — , Անգղիացւոյն հետա-

քրքրութիւնը աս խօսքերուն վրայ աւելի շատնալով՝ աղաչեր է սևին , որ իր միտքը մեկնէ իրեն , ու սևն ալ մեկնէր է այսպէս : « Երբոր ամենակարողըն Աստուած ուղեց մարդս ըստեղծել , միայն մէկ օր մը ունէր այս գործը կատարելու . առաւօտուն սկսաւ և շարունակ բոլոր օրը աշխատեցաւ . վասն զի , շատ մարդ չինելու կարօտ էր : Երբոր գիշեր եղաւ , հրաման ըրաւ անոնց որ ամենը մէկ կարգ շարուին , որպէս զի կարող ըլլայ տեսնելու թէ ինչպէս եղեր են : Անոնք մէկ առմէկ նայելէն ետեւ տեսաւ՝ որ գոնէ ըստ ձևոյն ամենն ալ աղել են , բայց անոնց ամենն ալ սեւ ըրեր էր , մոմտաց որ եթէ ճերմակ ըլլային՝ աւելի աղէկ կըլլար . ուստի սկսաւ անոնք լուալ , ու բոլոր գիշերը արտօնօք զանոնք լուաց , որպէս զի իր սահմանած ժամանակին մէջ կարող ըլլայ անոնց բոլորն ալ լմնցունելու :

Բայց երբոր իր գործքին կէսին հասաւ , աքաղաղը խօսեցաւ , առտու եղաւ , ու Աստուած ալ պարտաւորեցաւ որ մնացածները առանց լուալու թողու : Թէ որ աքաղաղը չըլլար , Աստուած ամենն ալ կըլըմնցընէր ու մարդիկ բոլորն ալ ճերմակ կըլլային : Տես ինչու համար մարդոց մէկ կէսը ճերմակ ու մէկ կէսն ալ սեւ են , ու ես ալ ինչու համար չեմ կրնար ուտել այն անիծեալ աքաղաղէն , որ չի սպասեց որ Աստուած իր գործը լմնցունէ » :

Ո՛վ չխնդար այս ծիծաղելի համոզման վրայ . և ո՛վ չխղճար տգիտութեան այդ աղէտաւոր ողջակիզին վրայ :

Գ Ի Տ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Գիտութիւն կամ ուսումը մեր մշտ-
քին բարգաւաճեալ վիճակն է, որ ծա-
նօթութեանց ձեռօք կըլլայ: Քլխաւո-
րաբար հմտութիւն ստանալու միջոցնե-
րը գրքերն են, եւ գիրք չկեցած տե-
ղերն ալ միտքն ուրիշ կերպով չկրնար
զարգանալ, բայց եթէ երկար ճամբորդու-
թիւններ ընելով: Բայց այս վերջին մի-
ջոցը դժուար ու անկատար է, ասոր
համար ալ գիրք կամ գիր չունեցող
ազգեր միշտ ետ մնացած են ու առաջ
երթալիք չունին, ինչպէս են Վրանա-
բնակ ազգերն ու Չինացիք: Եւ թէ-
պէտ այս վերջինները գիր ունին, բայց
այնչափ դժուար էր սովորելը՝ որ ամբողջ
Չինաց մէջ կարգաւ գրելը խիստ քի-
չերու տրուած է:

Գիտուն մարդիկ աշխարհիս ամե-
նէն երջանիկներն են, որովհետեւ ան-
կէ աւելի թշուառութիւն չկրնար ըլ-
լալ մարդու մը համար՝ որ իր բնակած
երկրին գաղտնեաց անծանօթ մնացած
է, եւ բնական կամ բարոյական վերա-
բերութիւնները չգիտէ, որոնցմով կապ-
ւի ու կմեռնի:

Գիտնական մարդը թէպէտ մար-
մընով տկար ալ ըլլայ, ամբողջ բանակ-
ներ տալիս ու վրայ կրնայ ընել եւ ամ-
բողջ ազգեր իրեն ծառայեցունել: Պատ-
մութեանց մէջ ասոր օրինակները խիստ
չատ են, որոնցմէ մէկն է հետեւեալը:

Քօլոմպոս իր տարժանելի ճամբոր-
դութեամբ երբ Ջամայիքայի եղերքը
իջաւ, կղզւոյն վայրենի բնակիչները

ոտք ելնելով՝ Քօլոմպոսի եւ իր ընկե-
րաց համար հարկաւոր եղած պաշար-
ները տարին անտառներու խորը պա-
հեցին: Սովէն մեռնելու հարկն անհը-
րաժեշտ էր, եւ արդէն իր ընկերները
բաւական տագնապած էին անսուաղու-
թեամբ: Միայն Քօլոմպոս անհաւորդ-
էր անոնց տագնապին, եւ այն վտան-
գին դէմ խելքով կռուելու պատերազ-
մին վրայ կմտածէր: Շատ չանցաւ եւ
ահա գիտութիւնն իր յաղթանակը ցոյց
տուաւ: Աստղաբաշխական սովորական
գիպուած մը՝ որուն գիտութիւնը չէին
կրնար ունենալ վայրենիները, մեկէն
սովին վտանգը վերցուց:

Քօլոմպոս գիտցաւ որ այն միջո-
ցին լուսնոյ խաւարումն պիտի պատա-
հէր, մէկէն մարդ խրկեց վայրենիներ
ըուն իմաց տալու համար՝ որ Սպանի-
ացւոյ Աստուածն իրենց անդրթու-
թեան վրայ բարկացած է, և թէ քիչ
ատենէն լուսնոյ վրայ իր բարկութիւնը
պիտի յայտնէ զայն սև քողով մը ծածկե-
լով, և ապա զիրենք ալ համայնաջինջ
պատուհասով պիտի կորսնցունէ: Այս
լուրը հաղիւ թէ իրենց տրուեր էր
և ահա լուսնոյ խաւարումը վրայ եկաւ:
Տգէտ վայրենիները սոսկացին այս կար-
ծեցեալ երկնառաք պատուհասէն, և
իրենց անզգամութեան վրայ զղջալով
իրմէն թողութիւնը ուղելու եկան և
իրենց կղզին անոր յանձնեցին իրեն
հպատակութիւնը խոստանալով:

ԳԱՅՄԱՆՔ ԸՆԿԵՐԱԴՐՈՒԹՅԱՆ

ՅՈՑՄԸ քան օրն անդամ մը կհրատարակուի :
Ցարեկան գինն է հանգերձ ծախիւք ճանապարհի
երկք արձախ մէճխոխէ:
Ստորագրութիւնք Յանուարի տիկերէն կտրին:
Միայն մէկ տեսքին գինը չորս դարուշ

Գ Ո Ր Ծ Ա Կ Ա Լ Ք

Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ Յովսէփաղա Գաթաֆեան Գրախա-
ճառ 'ի Չարմաքճըլար Կոյուչու:
Ի ԶՄԻՌՆԻՍ Գէորգ աղա Մուլիմանան
Ի ՏՐԱՊԻԶՈՆ Մ. Գալուտ Էֆէնտի Թիբեաքեան .
Ի ՊԱԼԵՔԵՍԻՐ Մ. Յովհաննէս Պատուելի Նաւասարդեան .
ՅԻԶՆԻՄԻՏ Տ. Մեսրոպի Բահանայ ձէնէթեան
ՅԱՏԱՐԱԶԱՐ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՍՆ Պ. Յովհաննէս Արմե-
նակ Երամեան:
Ի ԿՈՂՄԱՆԱ ԿԵՅՎԷԻ Բախր պատուելի Պէյլերեան:
Ի ՄԵԾ ՆՈՐ ԳԻՒՂ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՍՆ Տ. Կարապետ Բա-
հանայ Պէօճէկեան:

ՆԱՄԱՆ ԿԱՄ ՅՅՐՈՒՄԸ ՈՒՂՆԵՒԻ Է Հ Ե Տ Ե Ի Ե Ա Լ Հ Ա Ս Յ Ե Ի Ի

Այս Խմբադիր Տնօրէն Միաբանութիւն Արմաշու Չար-
խախան Սուրբ Սատուածածնի Վանայ Ի Տպարանն